

SERQEY YESENİN

İRAN NƏĞMƏLƏRİ

© Xəzər Universitəsi Nəşriyyatı, 2015

Tərtibçi, redaktor və
məqalələrin müəllifi: **İsaxan İsaxanlı**

Rəssam: **Afaq Kərimova**

Kompyuter işi: **Zakir Yusifoğlu**

Kitaba Yesenin sevgi poeziyasının mərkəzində yer alan “İran nəğmələri” silsiləsinə daxil olan 15 şeirin bu günə məlum olan Azərbaycan dilinə bütün tərcümə variantları daxil edilmişdir (9 tərcüməçi, 61 tərcümə).

Serqey Yesenin. İran nəğmələri.

Bakı, Xəzər universitəsi nəşriyyatı, 2015, 160 səh.

İllüstrasiyalar xüsusi olaraq bu kitab üçün hazırlanmışdır

ISBN 978-9952-20-095-9

© Издательство «Университет Хазар», 2015

Составитель, редактор
и автор статей: **Исахан Исаханлы**

Художник: **Афаг Керимова**

Компьютерный дизайн: **Закир Юсифоглы**

В книгу включены все известные на сегодняшний день переводы на азербайджанский язык стихотворений, входящих в знаменитый цикл «Персидские мотивы», который занимает особое место в любовной лирике Есенина (9 переводчиков, 61 перевод).

Сергей Есенин. Персидские мотивы.

Баку, Издательство «Университет Хазар», 2015, 160 стр.

Иллюстрации подготовлены специально для данной книги

Dahi rus şairi

Serqey

YESENİNİN

anadan olmasının
120 illiyinə

HƏSR OLUNUR

К 120 - летию со дня
рождения

Великого русского поэта

Сергея Александровича

ЕСЕНИНА

ПОСВЯЩАЕТСЯ

“Ən tərcüməolunmaz” şairdən tərcümələr

Yeseninın şeirləri dünyanın bir çox dillərinə, o cümlədən Azərbaycan dilinə də tərcümə edilmişdir. Şübhəsiz ki, Yesenindən tərcümə edən hər bir tərcüməçinin əsas məqsədi onu – Yesenini Azərbaycan poeziyasevərlərinə sevdirməkdir. Hansı tərcüməçinin bu məqsədə nə dərəcədə nail olması isə artıq onun tərcüməçilik bacarığından, tərcüməçilik ustalığından asılıdır.

Mən tərcüməyə daha yaxşı yatan şeirlərin varlığı fikrini qəbul etsəm də, “tərcüməyə yatmayan, sadəcə, çevrilməyən” şeirlərin varlığı haqqında fikirlərə qəti qatılmıram. Bəli, hər hansı bir şeir tərcüməyə asan yatmaya bilər, lakin onu “çevrilməyən şeir”ə çevirmək qərarı tələsik qərardır. Əgər hər hansı bir şeiri bir dildə (şeirin orijinal dilində) gözəl səsləndirmək mümkün olmuşdursa, onu eyni gözəlliklə istənilən dilə çevirmək olar. Əgər bu gün bir şeiri dilimizdə orijinala uyğun gözəlliklə vermək mümkün olmamışdırsa, bu, o demək deyildir ki, həmin şeir tərcüməolunmazdır, sadəcə, həmin gözəlliyi verə biləcək tərcüməçinin yoxluğu əsas səbəb. Öz tərcüməçisi ilə birlikdə doğulacaq o gözəl tərcümə də.

“Öz *doğma dilində orijinalın ruhuna, ahənginə uyğun gələn poetik ifadə tərzini tapmaq*”¹, başqa sözlə, orijinala mümkün qədər yaxın olmaqla, orijinaldakı şeiriyyəti saxlamaq bacarığı tərcümədə ən mühüm faktorlardandır. Tərcümədə orijinala sadıqlıq çox vacib olsa da, şeirin çevrildiyi dildə – azərbaycan dilində nə qədər təbii alınması ondan az vacib deyil.

Əslində, “orijinala daha yaxın tərcümələr daha yaxşı səslənir və əksinə, səslənmə ürəyəyatımlıdırsa, bu, orijinala yaxınlıqdan irəli gəlir” fikri cəzbedici görünür. Lakin paradoksal olsa da, bəzən orijinala çox yaxın olmaq istəyi şeiriyyətdən uzaqlaşdırır. Bu, sözsüz ki, arzu edilməz haldır və tərcüməçinin orijinaldakı ruhu, poeziyanı tuta bilməməsindən və bütün bunları quru söz oyununa qurban verməsindən irəli gəlir. Digər mənfi faktorlar da unudulmamalıdır: Tərcüməçinin şeirin orijinal dilini yaxşı bilməməsi və ya tərcümə vaxtı orijinala səthi münasibət. Əlbəttə, rus dilini yaxşı bilməyən birinin həmin dildən tərcümə etməyə girişməsi fikri real görünməsə də, orijinala səthi münasibət faktlarına çox rast gəlirik. Bəzən müəlliflər bir sözü əsas kimi götürərək onun başına fırlanır, hər hansı bir mənəni ifadə edir, lakin həmin mənə orijinaldakından tamamilə fərqli olur, onun ümumi məzmununa və ruhuna uyğun gəlmir.

Belə halları aradan qaldırmaq üçün tərcümə zamanı orijinalın ruhuna sadıqlıq və orijinaldakı mənaya həssaslıq göstərilməsi vacibdir.

Tərcüməçi kimi, Azərbaycanda ilk dəfə Yesenin yaradıcılığına Süleyman Rüstəm müraciət etmişdir. O, 1928-ci ildə Yesenin “İran nəğ-

¹ Hamlet İsxanlı. Poetik tərcümə: Məhdud çərçivələr içində xoş ahəng və gözəllik axtarışı. Poetik tərcümələr. 1-ci toplu. Bakı, Xəzər Universitəsi Nəşriyyatı, 2005, səh.337.

mələri” silsiləsindən olan “В Хорассане есть такие двери...» şeirini Azərbaycan dilinə çevirmişdir. Həmin şeir əski əlifba ilə çıxan “İnqilab və mədəniyyət” jurnalında dərc olunmuş¹ və iki il sonra ayrıca kitab şəklində çıxan “Addımlar” şeirlər toplusuna daxil edilmişdir².

Maraqlıdır ki, ilk variantdan fərqli olaraq, “Addımlar” şeirlər toplusunda şeirin beşinci bəndi ixtisara salınmışdır. Bunun çap xətası olduğunu düşünürük.

Süleyman Rüstəmdən sonra daha 28 tərcüməçi – Ələkbər Ziyatay, İsmayıl Soltan, Ş. Sadiq, Rəfiq Zəka, Əliağa Kürçaylı, Anar, Əhməd Cəmil, Murad Qudyalçaylı, Nüsrət Kəsəmənli, Tofiq Bayram, Səyavuş Məmmədzadə, Mahir Qarayev, Qoca Xalid, Kamal Abdulla, Ramiz Rövsən, Hamlet İsaخانlı, Knyaz Aslan, Səlim Babullaoglu, Zahir Əzəmət, Firuz Mustafa, Eldar Nəsibli Sibirel, Eyvaz Borçalı, Günel Mövlud, Qiya Paçxataşvili, Fikrət Qoca, Əli Rza Xələfli, Rüşət İsayev və bu sətirlərin müəllifi müxtəlif vaxtlarda öz qələmlərini Yeseninın şeirlərinin azərbaycancaya tərcüməsi üzərində sınımışlar. Bəzi yazılı mənbələrdə və şifahi söhbətlərdə Əli Nazim, Mikayıl Rzaquluzadə, Cabir Novruz, Rəfiqə Nuray, Vilayət Rüstənzadə, İsa İsmayılzadə və daha bir neçə nəfərin də Yesenindən tərcümələr etdiyinə dair məlumatlar verilsə də, təəssüf ki, nə adı çəkilən şairlərin kitablarında, nə də mətbuat səhifələrində bu məlumatların real fakt kimi təsdiqini tapa bilmədik. Yuxarıda adı çəkilən 29 tərcüməçi, ümumilikdə, Yeseninın 121 əsərini

¹ Xorasanda. “İnqilab və mədəniyyət” jurnalı, № 6-7, 1928, səh.16.

² Süleyman Rüstəm. Addımlar. Bakı, Azərənəşr, 1930, səh.43.

Azərbaycan dilinə çevirmişdir və bu 121 əsərin 236 tərcümə variantı mövcuddur.

Müxtəlif müəlliflər tərəfindən tərcümə edilmiş bir şeiri yenidən tərcümə etmək istəyi! Nədir bu istək? Əvvəlki tərcümələrə etiraz, yoxsa şeirə, onun müəllifinə olan sevgi hisləri, duyğularıdır bu istək? Şübhəsiz, ilk növbədə, konkret şeirə, şairə olan məhəbbət duyğularıdır bu. Hər şairin yaradıcılığında elə şeirlər var ki, onları mütləq tərcümə etmək istəyirsən. Yesenin də belə şairlərdəndir. «Письмо матери» şeirini tərcümə etmək, anaya olan o ülvi hisləri öz qəlbindən və qələmindən süzdürmək istəyi, dahi şairin həyata vida nəğməsi olan «До свиданья, друг мой, до свиданья» şeirini, doğma Bakımıza dərin və sonsuz sevgi hislərinin ifadə edildiyi «Прощай, Баку!» şeirini, Yesenin sevgi himni sayıla biləcək “İran nəğmələri”ni və neçə-neçə başqa şeirləri tərcümə etmək istəyi nə qədər təbiidir! Bununla belə, bir neçə müəllif tərəfindən tərcümə edilmiş bir şeirin yeni tərcüməsinə girişmək istəyinin, müəyyən mənada, mövcud tərcümələrə etirazdan güc alması da şübhəsizdir.

Yesenin Azərbaycan dilinə ən çox tərcümə edilən şeiri «До свиданья, друг мой, до свиданья» şeiridir. Bu şeir 15 müəllif tərəfindən tərcümə edilmişdir. Bundan sonra sıralamada «Прощай, Баку!» (12 müəllif), «Улеглась моя былая рана...» (6 müəllif), «Ты сказала, что Саади...» (6 müəllif) və «В Хороссане есть такие двери...» (6 müəllif) şeirləri gəlir.

Yuxarıda adları çəkilən tərcüməçilər arasında Yesenin yaradıcılığına ən çox müraciət edən Əliəğa Kürçaylıdır. O, ilk dəfə 1965-ci ildə Yesenin anadan olmasının 70 illiyi münasibətilə onun şeirlərini Azərbaycan dilinə tərcümə

edərək, ayrıca kitab şəklində nəşr etdirmişdir. Sonralar həmin kitab, Əliağa Kürçaylının sağlığında, başqa tərcümələr də əlavə edilməklə, yenidən 2 dəfə çap olunmuşdur.

Qeyd edək ki, Əliağa Kürçaylı Yesenin Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş yuxarıda göstərilən 121 əsərindən 108-ni tərcümə etmişdir. Eyni zamanda o, bu 108 şeirdən 64-nün yeganə tərcüməçisidir. Əliağa Kürçaylının tərcümə etmədiyi 13 şeir isə aşağıdakı müəlliflər tərəfindən tərcümə edilmişdir: Murad Qudyalçaylı – 1 şeir, Firuz Mustafa – 1 şeir, Eyvaz Borçalı – 3 şeir, Qoca Xalid – 3 şeir, İsxan İsxanlı – 3 şeir, Rüfət İsayev – 1 şeir və yerdə qalan 1 şeir isə 3 müəllif – Anar, Səyavuş Məmmədzadə və Eyvaz Borçalı tərəfindən tərcümə edilmişdir.

Yesenin yaradıcılığına müraciət etmiş 29 tərcüməçidən yalnız doqquz – Süleyman Rüstəm, Əliağa Kürçaylı, Səyavuş Məmmədzadə, Eyvaz Borçalı, Qoca Xalid, Firuz Mustafa, Günel Mövlud, Rüfət İsayev və bu sətirlərin müəllifi Yesenin “İran nəğmələri”ndən tərcümələr etmişlər* Ümumiyyətlə, Yesenin yaradıcılığına tərcümə baxımından müraciət də məhz “İran nəğmələri” ilə başlamışdır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, 1928-ci ildə Süleyman Rüstəm “İran nəğmələri” silsiləsindən olan “В Хорассане есть такие двери...» şeirini dilimizə çevirmişdir. Bu, Yesenin Azərbaycan dilinə tərcümə olunan ilk şeiri idi.

“İran nəğmələri”ni ilk dəfə Əliağa Kürçaylı bütövlükdə Azərbaycan dilinə çevirmiş və onu Yesenindən tərcümə etdiyi şeirlər toplu-

* Kamal Abdulla da “Шаганэ ты моя, Шаганэ!” şeirindən 2 bənd tərcümə etmişdir. Bax: Kamal Abdulla. Kədarli seçmələr. Bakı, Mütərcim, 2002, səh. 166-168. Şeir tam tərcümə edilmədiyindən müəllifi “İran nəğmələri”ndən tərcümə etmiş tərcüməçilər sırasına aid etmədik.

suna daxil etmişdir¹. Sonralar Əliağa Kürçaylı tərcümələri üzərində yenidən işləyərək, digər tərcümələri də əlavə olunmaqla, həmin kitabı daha iki dəfə nəşr etdirmişdir². Əliağa Kürçaylıdan sonra Səyavuş Məmməd zadə³ və Eyvaz Borçalı⁴ da “İran nəğmələri”ni tam şəkildə Azərbaycan dilinə tərcümə etmişlər. Digər tərcüməçilər isə “İran nəğmələri”nə daxil olan şeirlərdən bəzilərini tərcümə etmişlər: Süleyman Rüstəm – 1, Qoca Xalid – 3, Firuz Mustafa – 4, Günel Mövlud – 1, Rüfət İsayev – 1 və İsxan İsxanlı – 6 şeir.

Sözsüz ki, Yesenini tərcümə etmək çətindir. Bunu Yesenindən tərcümə etmiş tərcüməçilərin əksəriyyəti qeyd etmişlər. Əliağa Kürçaylı bu haqda yazır:

“Yesenin ən çox oxunan, həm də məhəbbətlə oxunan şairlərdəndir. O, həm də ən çətin tərcümə olunan şairlərdəndir. Bu, mənəcə, Yesenin çox koloritli, özünəməxsus poeziyaya malik olmasından irəli gəlir. Mən onun azəri dilində çıxan ilk kitabının tərcüməçisi kimi, bu çətinliyi tərcümə prosesində, demək olar ki, hər misrada, hər sözdə və fikirdə hiss etmişəm”⁵.

Rəsul Həmzətov isə onu “*ən tərcüməolunmaz şair*” adlandırır⁶.

¹ Sergey Yesenin. Şeirlər və poemalar (Tərcümə: Əliağa Kürçaylı). Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1965, səh. 95-125.

² Qadına məktub. Şeirlər və poema (Tərcümə: Əliağa Kürçaylı). Bakı, Gənclik, 1970; Şeirlər və poemalar (Tərcümə: Əliağa Kürçaylı). Bakı, Azər nəşr, 1975.

³ Dünya uşaq ədəbiyyatı kitabxanası. Bakı, Gənclik, 1987, səh.331-342.

⁴ Fars havaları (Tərcümə: Eyvaz Borçalı). Bakı, “Adiloğlu”, 2010, səh.3-31.

⁵ Sergey Yesenin. Şeirlər və poemalar (Tərcümə: Əliağa Kürçaylı). Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1965, səh.8.

⁶ Легла дорога в Константиного. Москва, 1985, стр.199.

Bütün bunlara baxmayaraq Azərbaycanda hər zaman Yesenin poeziyasına böyük sevginin olduğunu nəzərə alsaq onun şeirlərinin dilimizə yeni-yeni tərcümə versiyalarının uzə çıxacağına heç şübhə yoxdur. Bu, həm bundan sonra olunaçaq yeni tərcümələr, həm də əvvəlki illərdə olunmuş, lakin, hər hansı bir səbəbdən, bizim tədqiqatımızdan kənar qalmış tərcümələr ola bilər. Odur ki, Yesenin şeirlərinin Azərbaycan dilinə tərcümələri ilə bağlı axtarışlarımızı davam etdirəcəyik.